

Apunts per al segle XXI

Educació i felicitat

Si educar és ajudar a viure, la bona educació ha de mostrar a més a més el camí de la felicitat.

L'educació és un procés humà tan antic com l'home. És un procés essencial per a la supervivència del grup i per a la continuïtat de l'espècie humana. A través de l'educació, l'ésser humà transmet els coneixements atresorats per un grup, instrueix en les normes de convivència, mostra l'experiència adquirida pel grup i assenjala les posicions que cadascú ha d'assumir al col·lectiu. L'educació potencia la transmissió sistemàtica de la cultura del grup, reforça el sistema dominant i procura integrar els nous elements del grup en el sistema social, cultural i polític. Des d'aquesta perspectiva, un bon sistema educatiu és aquell que facilita l'assimilació i l'acolliment social, cultural i econòmic d'un major percentatge de ciutadans, i minimitza percentualment els marginats socials, contraculturals i delinqüents. Qualsevol projecte educatiu promou l'excel·lència dels educands en el marc del sistema educatiu vigent, de tal manera que les generacions madures i dominants pretenen formar i instruir els nous educands per aconseguir una nova generació de ciutadans que continuï i millori el projecte social existent. Des d'aquesta òptica, un bon sistema educatiu és aquell que àmplia la igualtat d'oportunitats per a tots els ciutadans, sense distinció d'ideologia, origen, raça, gènere o credo i propícia la satisfacció vital dels seus ciutadans i també del grup a què pertany.

I

La felicitat és, bàsicament, un estat d'ànim que correspon a una situació temporal de l'ésser per al qual les circumstàncies de la vida transcorren tal com es desitgen. És a dir, la vida desitjada per un individu coincideix en un moment determinat amb la vida real. Felicitat és sinònim d'alegria serena, estat d'ànim agradable o satisfacció profunda i ha estat un tema de debat en la filosofia des dels temps de l'antiguitat clàssica. En les filosofies antigues la felicitat era la finalitat última i el bé suprem de l'home, que es podia aconseguir sigui pel plaer (hedonisme, epicureisme), sigui per la raó (Sòcrates, Plató, Aristòtil), o bé sigui pel domini del dolor i les passions (estoïcisme). A les filosofies modernes se substitueix el concepte individualista i egoista del concepte de felicitat de l'Antiguitat i s'articulen plantejaments ètics en els quals la felicitat individual s'ha de vincular cada vegada més a la de l'altre, perquè sigui efectiva. Així, apareixen diferents interpretacions sobre la condició essencial de la felicitat i els mitjans necessaris per assolir-la: el sacrifici i la caritat envers l'altre (del cristianisme), el concepte altruista de la felicitat (defensat per l'economista Adam Smith i pel filòsof i pedagog Jean Jacques Rousseau) per al qual la felicitat individual no pot existir si no ve acompanyada, d'alguna manera, per la felicitat de l'altre. O fins i tot existeixen filòsofs, com Kant, que prescindeixen de la felicitat com a motivació, atès que aquesta condició es constitueix en un imperatiu necessari de la raó.

En l'actualitat, la psicologia positiva, promoguda fonamentalment per corrents psicològics anglosaxons, que busquen el benestar de l'home postmodern i el desenvolupament del potencial humà, es contraposa a la psicologia "negativa", centrada gairebé exclusivament en els traumes, trastorns i patologies de la ment. La psicologia positiva estudia bàsicament les emocions agradables, el desenvolupament de les virtuts i la recerca de la felicitat. La base de les seves anàlisis i estudis parteix de la base que els diners, a partir d'un cert nivell mínim, no donen la felicitat, sinó que existeixen un seguit de factors intrínsecs i extrínsecs que incideixen en l'assoliment de la felicitat. Des d'aquesta comprovació, s'observa que, a les societats desenvolupades, una part important dels individus tendeix a prendre dreceres per aconseguir el plaer (les drogues, el sexe sense amor, la televisió, comprar, la bona vida) i, en una societat rica, cada vegada existeixen més dreceres. D'altra banda, assistim a un procés d'individualització creixent de l'home postmodern davant del grup, la qual cosa suposa per a la persona una disminució (o fins i tot una pèrdua) de la família, del grup amical, de la comunitat o del cercle religiós. Aquestes eren les institucions tradicionals que recolzaven l'individu en els moments difícils i que han suposat sempre, al llarg de la vida de les persones, centres d'acolliment, antidepressius i de rehabilitació personal i social. Finalment, també les Ciències Socials han vertebrat teories en les quals ressalten que l'individu és víctima del seu entorn i que l'important no és l'individu sinó el context, que alhora manipula i limita l'individu. Tot això dibuixa un panorama ombrívol perquè l'home dels nostres dies pugui assolir la felicitat. Però en el que sí que hi estan d'acord filòsofs i pensadors és que, perquè l'individu pugui abastar alts nivells de satisfacció vital i fins i tot aconseguir la felicitat, ha de tenir un sòlid nivell de formació personal.

Segons el britànic Richard Layard (*La felicidad. Lecciones de una nueva ciencia*, Taurus, 2005), la ciència econòmica identifica sovint felicitat amb poder adquisitiu, la qual cosa suposa un error, perquè les vides dels ciutadans dels països desenvolupats d'Occident són molt més còmodes que fa cinquanta anys i amb major qualitat de vida i, tanmateix, no som més feliços que els nostres avantpassats. Aquest autor (igual com el seu compatriota Jeremy Bentham, filòsof del segle XVIII) afirma que la millor societat és la que produeix més quantitat de felicitat, per la qual cosa aquest economista creu que en el futur s'haurà de pensar en treballs més flexibles, que tinguin més en compte la motivació dels treballadors que no pas la seva extrema competitivitat. En aquesta línia, Bhutan, un petit país asiàtic entre l'Índia i la Xina, amb una renda mensual de 46 dòlars per persona, està considerat com un dels estats més feliços del planeta. Té un Govern l'interès prioritari del qual consisteix a aconseguir la felicitat dels seus ciutadans, per la qual cosa ha substituït el terme internacional de Producte Nacional Brut pel de Felicitat Nacional Bruta. A Espanya, Eduard Punset (*Viaje a la felicidad*, Ediciones Destino, 2005), diu que la revolució científica de l'últim mig segle ha desencadenat el canvi més important en la història de l'evolució de l'home: la prolongació de l'esperança de vida i, amb aquesta, el desig de ser feliç aquí i ara.

II

Seguint el fil d'aquestes inquietuds, sorprèn l'aparició de dos estudis mundials sobre la felicitat al planeta. La Universitat de Leicester (Regne Unit), ha elaborat el primer Mapa Mundial del Benestar Subjectiu (2006), estructurat després d'una enquesta a 80.000 persones d'arreu del món, segons les quals el país més feliç és Dinamarca, seguit de Suïssa i Àustria, mentre que Zimbabwe i Burundi ocupen els últims llocs del rànquing de la felicitat. Aquest estudi es va fonamentar en l'anàlisi de l'esperança de vida, el benestar econòmic i l'accés a l'educació de la població. Algunes explicacions al resultat són que els països més feliços són els que menys expectatives de futur tenen i, a més a més, la població de països petits sol ser més feliç, perquè té més sentiment de comunitat. A l'enquesta semestral de la Comissió Europea es reforça la classificació anterior, atès que situa també Dinamarca com la població més feliç d'Europa. Kaare Christensen, l'autor de l'informe publicat al *British Medical Journal*, justifica que els danesos siguin més feliços perquè són els que menys expectatives de futur tenen i perquè pertanyen a una comunitat petita. En aquesta classificació, els USA ocupen el lloc número 23 i Espanya el 46, entre un total de 177 països. Per contrarestar aquest estudi, la consultora londinenca *New Economics Foundation* i l'ONG *Friends of the Earth* van elaborar l'Índex del Planeta Feliç (2006). Els autors de l'estudi es van fonamentar en indicadors com ara l'esperança de vida i l'impacte mediambiental de la població sobre el seu territori, combinats amb el sentiment de felicitat subjectiu, i van arribar a la conclusió que el millor lloc per viure és Vanuatu, una petita illa de l'Oceà Pacífic que viu de l'agricultura i la pesca, i té una esperança de vida de 68'6 anys. En aquesta llista apareixen als primers llocs països com Colòmbia, Costa Rica, la República Dominicana, Panamà i Cuba. Els USA es troben en la posició 150, França en la 129 i Espanya en la 85, d'un total de 178 països. Aquest índex conclou que els països més rics no són precisament els més feliços.

Dues de les persones més insignes de la psicologia positiva, Martin Seligman i Christopher Peterson (*Character, strengths and virtues. A handbook and classification*, Oxford University Press, USA), van elaborar l'any 2004 una llista de les sis virtuts imprescindibles per assolir la felicitat:

1. Saviesa i coneixement, que es tradueix en curiositat, creativitat i aprenentatge.
2. Coratge, per a la consecució de fites davant de situacions de dificultat.
3. Humanitat i amor, per ser conscient de les emocions i sentiments personals i d'altri.
4. Justícia, per tal d'aconseguir una vida en comunitat saludable.
5. Temprança, per protegir-se dels excessos.
6. Transcendència, per donar significat a la vida.

Epileg

Les propostes morals que ens ofereix la psicologia positiva completen i reforcen la nostra filosofia d'educació i, sobretot, ens assenyalen el camí, que no la meta.

Si volem contribuir eficaçment en la formació dels nostres alumnes i que aquests puguin ser éssers vitals i feliços, tot col·laborant en la reconstrucció d'una societat solidària, equitativa i sostenible, els educadors hem de participar activament en la vertebració d'una educació sòlida, personalitzada i en harmonia amb el context social i mediambiental; tot mostrant, en la mesura possible, el camí de la felicitat.

JAVIER OLIVERA BETRÁN

jolivera@gencat.net